

סימן י"ב

שטר ערבות שנתקיים על ידי השוואת חתימות

המקרה: ראובן השכיר דירה לשמעון, וביקש ממנו ערב על תשלום השכירות. שמעון הסכים לכך, והביא לראובן שטר שבו לוי חתום על ערבות כדת וכדין. לאחר שנה, ביקשו שני הצדדים לחדש את השכירות, ושוב ביקש ראובן שלוי יבוא לחתום על שטר ערבות. בשנה השלישית אמר ראובן לשמעון, אל תטריח את לוי שיבוא לפה לחתום אלא תחתים אותו אתה, ותביא לי את שטר הערבות. וכך היה.

לאחר חודשים ספורים שמעון פשט את הרגל, אך הוא דחה את התשלום לראובן עד שנסתיימה השנה, כך שהוא עזב את הדירה מבלי לשלם. בא ראובן המשכיר ללוי ואומר לו: אתה חתום כערב, כעת תשלם לי. אומר לו לוי: אני כלל לא חתמתי! לא הסכמתי לחתום בשנה השלישית, משום שידעתי כי שמעון מסתבך בעסקיו, ולכן ככל הנראה הוא זייף את החתימה שלי. בא ראובן לבית הדין, ומציג את שני שטרות הערבות הקודמים, ובאמת החתימות של לוי זהות בכל השטרות.

השאלה: כיצד הדיינים צריכים לפסוק לפי דין התורה?

א. אופן קיום שטרות

תשובה: מרן השולחן ערוך (סי' מ"ו סעיף ז') כותב, שישנם חמישה דרכים לקיים שטר כאשר יש עליו ערעור שהחתימות מזויפות: א. הדיינים מכירים את חתימות ידי העדים. ב. העדים חתמו בפני הדיינים. ג. העדים באים ומעידים שזה כתב ידם. ד. באים עדים אחרים ומעידים שזהו כתב ידם של העדים החתומים. ה. עורכים השוואת חתימות בין השטר הנידון לבין שטר אחר שקוים כבר לפני כן.

אם כך, לפי הדרך החמישית המופיעה בשו"ע צודק ראובן בטענתו, כי על ידי השוואת חתימות מוכח שלוי הוא זה שחתם על שטר הערבות השלישי, ולפיכך הוא צריך לשלם את דמי השכירות של שמעון.

ב. טעם כשרות השטר מן התורה

אך בכל זאת, יש מקום להצדיק את דברי לוי.

המשנה בתחילת גיטין (ב' ע"א) אומרת ש"המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם". כלומר, אדם ששולח גט לאשתו מחוץ לארץ, צריך שיבוא עד שיעיד שהגט נכתב ונחתם בפניו. שואלת הגמרא "ליבעי תרי מידי דהוי אכל שטרות דעלמא". כלומר, מדוע די בעד אחד בניגוד לשאר דיני התורה. מתרצת הגמרא, שמן התורה אין צורך כלל לקיים את הגט, כי "עדים חתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין". וכיון שכל הצורך בקיום הוא רק מדברי חכמים, לכן הקילו משום עיגון לסמוך על עד אחד.

מהי הסיבה, שמן התורה אין צורך לקיים את השטר?

מבארים הקצות והנתיבות על פי דברי רש"י ש"לא חציף איניש לזיופי". כלומר, אין חוששים שאדם יעיז לזייף חתימות של עדים, ולבוא עם השטר המזויף לתבוע בבית הדין.

נימוק נוסף, אומר הפני יהושע. הגמרא בגיטין (כ"ג ע"ב) מביאה פסוק בספר ירמיהו שבו נאמר 'וכתוב בספר וחתום והעד עדים למען יעמדו ימים רבים'. מכאן רואים, אומר הפני, שמן התורה שטר שמגיע לפנינו מעמידים אותו בחזקת כשרות, ולא חוששים לזיוף כי אחרת אין הוא יכול לעמוד 'ימים רבים'.

ג. שיטת רב שרירא גאון

והנה בשולחן ערוך (סי' ס"ט סע"ב) כתוב, שאם אדם מוציא שטר שבו חברו חתום בכתב ידו, וחברו כופר ואומר שאין זה כתב ידו, צריך לקיים את השטר בבית דין.

הש"ך במקום מביא בשם רב שרירא גאון שבמקרה שכזה אין די בהשוואת חתימות לשטרות אחרים. וביאר הב"ח את דברי רב שרירא גאון, שכל מה שאין צורך בקיום מה"ת, זה רק בשטר שחתומים עליו שני עדים, שאז אומרים שאדם לא חצוף לזייף חתימות של עדים אחרים, אך בכתב יד הצורך בקיום הוא מן התורה, ובמקרה כזה אין די בהשוואת חתימות. כלומר, רב שרירא גאון סובר שקיום ע"י השוואת חתימות אינה דרך בטוחה כל כך, ולכן סומכים עליה רק בשטר עם עדים, שהצורך בקיום בו הוא מדברי חכמים, אך בכתב יד שהצורך הוא מן התורה אין סומכים על השוואת חתימות.

אך בעל התרומות והטור חלקו על רב שרירא גאון, וסברו שגם בכתב יד מועילה השוואת חתימות, וכך דעת הב"י ורוב האחרונים. וכך משמע פשטות דברי השו"ע, שכתב שצריך לקיים את כתב היד, ולא חילק בין אופני הקיום של שטר עם עדים לכתב יד. וביאר קצות החושן, שכיון שהטעם הוא שאדם לא חצוף לזייף, אם כן אין חילוק בין עדים לכתב ידו. ורב שרירא גאון כנראה סובר, שהטעם שמן התורה אין צורך בקיום הוא מהפסוק 'למען יעמדו ימים רבים', כלומר שיש גזירת הכתוב ששטר מועיל ולכן אין לך בו אלא חידושו ולא נאמר דין זה בכתב יד.

ולפי זה, כיון שאנו פוסקים כדעת בעל התרומות והטור שגם בכתב יד מועיל להשוות את החתימות, נמצא שלוי צריך לשלם את דמי השכירות של שמעון.

ד. זיוף שאינו עשוי להתגלות

אך בכל זאת לוי יוכל להיפטר מלשלם.

הנה מצינו בכמה מקומות בגמרא, שאנשים זייפו חתימות בצורה מאד משכנעת, ונביא כמה דוגמאות ממסכת בבא בתרא:

א. אדם מכר לחבירו 'תילתא בפרדיסא' כלומר שלישי מהפרדס שלו. הלך הקונה והפך את הב' לו' כך שכעת כתוב 'תילתא ופרדיסא', כלומר שהוא קנה שלישי בשדה וגם את כל הפרדס. אך אביי הדיין שם לב שלאות ו' יש ריווח גדול, בשונה מהריווח של שאר האותיות, והוא הכריח אותו להודות שהוא זייף.

ב. אדם קנה קרקע משני אחים בשם ראובן ושמעון ונכתב בשטר 'ראובן ושמעון אחי', כלומר ראובן ושמעון האחים. הלך הקונה והוסיף ו' כך שכתוב 'ואחי' והיינו שקנה גם את חלקו של האח השלישי, שקראו לו 'אחי'. באו לפני אביי והוא אמר מדוע הו' הזו צפופה מאד ביחס לשאר האותיות, ושוב הוא הכריח אותו להודות שהוא זייף.

ג. אדם הוציא שטר שחתומים עליו רבא ורב אדא. באו לרבא והוא אמר להם אמנם זו החתימה שלי, אך מעולם אני לא חתמתי לפני רב אדא כיון שהוא היה מבוגר ממני. שוב הדיין הכריח אותו להודות, והוא הודה שהשטר מזויף. שאל אותו רבא, איך הצלחת לזייף את החתימה של רב אדא, הרי הוא זקן וידיו רועדות. אמר לו הזייפן, הנחתי ידי על חבל, כך שכשחתמתי ידי רעדו כמו רב אדא.

נמצא, שישנם זייפנים בעולם, ואם כן קשה לומר שמן התורה כל שטר לא מקוים ניתן להוציא על ידו ממון. וביארו האחרונים, שאדם לא חצוף לזייף בצורה כה בוטה שרמאותו עשויה להתגלות, כי יכולים לבוא העדים החתומים ולהעיד שהם לא חתמו כלל על השטר הזה. וכעין זה כתב המרדכי, שבשטר שנפל ברחוב ומצאו אותו, חוששים שהוא מזויף כי הרמאי לא הסתכן כל כך, כשהוא לא בא עם השטר לבית הדין, ובמקרה כזה יש צורך בעדות של עדים על טיב השטר.

נמצא שבמקרה שלנו שמעון לא הסתכן כל כך בזיוף, כיון שמבחינתו אין הוא צריך להשתמש בשטר הזה כי הוא רק ערבון למקרה שהוא לא יוכל לשלם. ובמקרה כזה, שהאדם לא חושש כל כך שיתגלה זיופו, לא ניתן לסמוך על השוואת הכתב ללא עדות של עדים שיעידו, ונמצא שלא ניתן להוציא מלוי את דמי השכירות מחמת הספק שמא באמת השטר הזה מזויף, ולוי לא חתם כלל על שטר ערבות בשנה השלישית.

ה. סיכום

לא ניתן להוציא מלוי את דמי השכירות, כיון שאין הוכחה שהוא חתם על שטר ערבות, וקיום באופן של השוואת חתימות מועיל רק כאשר אדם לא חושש לזייף אך במקרה שהוא לא בטוח שהוא ישתמש בשטר, והוא רק נועד לרצות את ראובן שרוצה ערב, אין סומכים על השוואת חתימות.